

les, et fluent ad eum gentes, et ibunt populi multi et dicent: venite et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas et ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exhibit lex et verbum Domini de Jerusalem et rursum c. XIV. non minus illustre edidit vaticinium de gentibus per Messiam ad veri Dei cultum vocandis: « Ecce testem populis dedi eum, ducem et præceptorem gentibus. Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis, et gentes, quæ te non cognoverunt, ad te current; » et hæc ex multis quæ in hanc rem congeri possent, cum agatur de re exploratissima.

Porro sicut extra omnem dubitationis aleam gentium vocatio ad veri numinis cultum per futurum Messiam constituta est, ita nec minus clara vaticinia sunt, quæ populi judaici ac synagogæ rejectionem et dispersionem portendunt, et quidem in pœnam repudiati Messie. Danielis enim IX. 26. prædicatur: « post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est (a); » atque ante ipsum Isaias VIII. 14. loquens de Messia « Erit, inquit, vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israel; in laqueum et in ruinam habitantium Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, et cadent, et conterentur, et irretientur et capientur » (b).

(a) In hebraico textu et non ei ellipsim supplendam esse omnes veteres interpretes viderunt. Porro ellipses locum non habent nisi in notionibus et dictionibus frequentiori usu tritis, quas lector ex usu loquendi familiares habet et facile supplere potest. Hic autem alia esse non potest nisi *populus* juxta usitatissimam phrasin in scriptura receptam: « eritis mihi *populus*, vel in *populum*; non erit mihi *populus*, non erit ei vel *ejus populus* Deut. IV. 20. VII. 6. XIV. 2. XXIX. 13. XXVI. 18. XXVIII. 9. Ex. VI. 7. Lev. XXVI. 42. I. Reg. XII. 22. II. Reg. VII. 23. IV. Reg. XI. 17. etc. Igitur post non erit ei vel *illius* supplendum est *populus*, ut olim jam vulgatus verit: « et non erit ejus populus, » ita ut sensus sit: jam populus non erit sacer ei, qui Urbem et templum evertet; cum ex nece illata Messie cesset Israel constituere ejus hereditatem; hujus autem cessationi dominii ejus super populum foederis necitur optime destructio Urbis et sanctorum per populum principis venientis. Ex quo refellitur Rosenmüller, qui hæc verba et non ei exponit: et non erit sibi id est *inter viventes*, ut pariter exposuit Micuælis; etenim *quæ* numquam includit in se personam ipse non est, sed non est tantummodo, Reliquæ expositiones nempe Goussset, Empercur, Sack etc. magis adhuc absurdæ sunt et gratis confictæ. Cf. Hengstenberg. t. II. p. 474. vid. etiam John l. c. p. 149. seqq.

(b) Hunc locum de Messia, qui vindictam esset sumpturus de populo israelitico veteres quoque Hebraei intellexerunt. Sic enim apud Martini p. 345. ed. c. in lib. Sanhedrin cap. ehad legitur: « dixerunt (RR. Jehudah et Ezechias filii R. Chia): Non veniet filius David donec deleantur duæ domus patrum Israel; et istæ sunt caput captivitatis Babylonis: et princeps, qui est in terra Israel, sicut dictum est Is. VIII. et erit ad sanctificationem et ad lapidem offensionis, et ad petram vel rupem ruinæ duabus domibus Israel etc. Glossa R. Salomonis. » Et erit Salvator Israel ad præparationem et ad lapidem offensionis: offendet enim pedes statuæ, ferrum scilicet et testam: et ad rupem ruinæ domibus duabus

Osse autem III. 4. diu duraturam hanc populi judaici reprobationem significat illis verbis: « Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod et sine thieraphim. Et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum: et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum; » quibus verbis aperte propheta diurnam populi israelitici conditionem designat in qua etsi deos alienos non colat, tamen Deum non experietur sibi faventem atque propitium donec aliquando Messiam quærat et agnoscat; Davidis enim nomine Osee perinde ac ceteros prophetas Jerem. XXX. 9. Ezech. XXXIV. 23. XXXVII. 24. Messiam significare explorata res est et recepta sententia apud Rabbinos omnes; quare chaldaeus interpret postrema propheta verba ita exponit: « Quærent cultum Domini Dei sui, atque obedient Messie filio Davidis regi suo » (a); eadem habet Amos. IX. 9. seqq. et alii propheta passim (b).

Jam vero ab octodecim seculis tum gentes fere omnes relicti idolis Deum unum colere, atque in dies ad cognitionem et cultum veri Dei perducuntur. Quæ quidem argumento sunt fœdus illud omnino esse abolitum quod olim Deus cum judaico populo ferit de possessione Palæstinae ac bonorum omnium in ea affluentia si ipse legem sibi traditam custodivisset, vel de paterna correptione quoties ab ejusdem legis observantia descivisset, dum promisit se eum in eandem revocaturum, quoties ipsum suæ transgressionis penitisset, prout tam in Exodo, quam in Deuteronomio passim legitur.

Hinc merito Hieronymus Ep. CXXIX. ad Dardanum n. 7. sic Judæos perstringit: « Multa, Judæe, scelera commisisti, cunctis circa te servisti nationibus. Ob quod facinus? Utique propter idololatricam. Quumque servisses crebro, miseris tui est Deus, et misit iudices et salvatores, qui te... liberarunt. Novissime sub regibus offendisti Deum, et omnis tua provincia, gente babylonica vastante, deleta est. Per septuaginta annos templi solitudo permansit... ad extremum sub Vespasiano et Tito Urbs capta, templumque subversum est. Deinde civitatis usque ad Hadrianum principem per quinquaginta

Israel. Dixit (Rabbini scilicet, qui fecerat vinum dari pueris ut secreta patris sui, atque mysteria revelarent) filii spinæ mihi estis in oculis meis, seu: spinas in oculos meos injicitis. »

(a) Alia testimonia in hanc rem cf. apud Rosenmüller in l. c. Ezech.

(b) Cf. in h. l. Sanctium nec non Ackermann ep. c. plura præterea in hanc sententiam ex doctrina et sensu veterum Judæorum vid. apud Martini II. P. V. §. 2. seqq. et apud Schoettgen. de Messia p. 545. seqq.

annos mansere reliquæ. Post eversionem templi paulo minus per quadringentos annos et Urbis et templi ruinæ permanent. Ob quod tantum facinus? Certe non colis idola, sed etiam serviens persis atque romanis, et captivitatis pressus jugo, ignoras alienos deos. Quomodo clementissimus quondam Deus, qui numquam tui oblitus est, nunc per tanta spatia temporum miseris tuis non adducitur, ut solvat captivitatem?... ob quod, inquam, facinus et tam execrabile scelus avertit a te oculos suos? Ignoras? Memento vocis parentum tuorum, *Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Et non habemus regem nisi Cæsarem*. Habes quod elegisti, usque ad finem mundi serviturus es Cæsari, donec gentium introeat plenitudo, et sic omnis Israel salvus fiat » (a); quod quidem argumentum, cui novum in dies robur accedit et quod ineluctabile plane est, ex recentioribus luculenter evoluit Grotius lib. V. de veritate religionis Christ. §. 16. ubi nihil omisit ex iis, quæ eidem vim addere posse viderentur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. Nullum in primis est argumentum quod ex Malachia vaticinio deducitur, 1. siquidem nulla alia ratione Deus *magnum nomen suum* in gentibus esse dicit, quam quod gentes omnes præter Deos suos supremum Deum colant, qui est Israelitarum Deus; prout exponunt R. Salomon Jarchi ac David Kimchi; vel etiam eo quod, ut existimat Aben Ezra, si Deus gentes jussisset offerre sibi munus aut sacrificium, illud purum et exquisitum offerrent, minime vero hostias mutilas ac languidas quales Judæi offerebant; vel denique quia jucundissimæ Deo sunt preces, et laudes, quibus Judæi inter gentes commorantes ipsum venerantur. 2. Sane, inquit, quomodo mosaica sacrificia, ac proinde legem et sacerdotium abroganda esse affirmare potuisset propheta; qui cap. III. 4. de levitis ait: « Et erunt Domino offerentes sacrificia in justitia. Et placebit Domino sacrificium Juda et Jerusalem, sicut dies seculi, et sicut anni antiqui; » ac demum c. IV. 4. Judæos alloquens « mementote, ait, legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, præcepta et judicia. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. » Ergo.

R. N. A. Ad 1. prob. seu Rabbiorum expositiones dicimus eas prorsus excludi ab antithesi a propheta inducta inter sacrificia mosaica, et sacrificium illud quod divino numini offerendum prædicatur inter gentes, ut ex probationibus constat: dixi prædicatur; notum enim est non esse locutum prophetam in præsentem tempore, quo universæ gentes utpote idololatriæ addictæ non immolabant victimas suas nisi idolis, seu *dæmoniis* ut ipsa scriptura alibi testatur; ac

(a) Edit. Vallars. opp. t. I. Hoc idem argumentum egregie tractavit inter veteres s. Joan. Chrysost. in quinque orationibus adversus Judæos, ac præsertim orat V. t. I. p. 587, ed. Maurin.

FERRONE. I.

propterea de futuro tempore necessario vaticinium accipiendum est.

Ex qua generali animadversione patet absurdam esse primam expositionem, ideo nempe magnum esse Dei nomen in gentibus quod ipsæ una cum idolis ac falsis diis supremum Deum colant, cum Deus sæpe adeo se Zelotem professus fuerit, ac passim decem tribus impietatis arguerit quod utrumque cultum conjungerent (a)? Falsa præterea est ejusmodi commentatio, cum causam Deus ipse aperiat quare magnum sit nomen suum in gentibus, quia scilicet a solis ortu usque ad occasum offertur *nomini suo oblatio munda, seu fertum purum* (b).

Nec minus absone est altera interpretatio, quæ sumitur ab hypothesi qua Deus gentibus sacrificium sibi offerendum præciperet. Hæc enim hypothetica locutio nusquam apparet, sed Dei verba absoluta sunt, et factum enunciant.

Quominus vero Dei verba accipiamus de precibus, quæ est tertia expositio, vetat ipse contextus, qui est de oblatione proprie dicta non a Judæis sed a genti-

(a) Cf. lib. III. Reg. c. XVI. seqq. tum lib. IV. c. XVII. 16. seqq.

(b) Cf. Sanctium in h. l. Non posse hoc vaticinium nisi de nova lege, et ecclesie tempore intelligi omnes sane exegeseos regulæ prorsus clamant. Debet enim conferri cum aliis locis in quibus prædicatur veteris foederis, ac veteris sacerdotii levitici abolitio una cum levitico cultu; cum locis novum sacerdotium ac proinde novum sacrificium promittentibus; ac demum cum ipso eventu, qui omnem, si qua esset, ambiguitatem in verbis prophetæ sustulit. Cum enim vetus sacerdotium plane cessaverit una cum omni sacrificiorum leviticorum apparatu, cum Christus Eucharisticum Sacrificium instituerit offerendum ubique terrarum a sacerdotibus, seu ministris ad hoc in perpetuum institutis; cum factum id evincat, quid amplius quaeras? Num infirmum ejusmodi argumentum evadet eo quod demum post XVI. secula infelices nonnulli hæretici, qui se protestantes vocarunt veritatem hanc repudiarent, quam universa christiana ecclesia tam longa seculorum serie professa est? Patres omnes hoc urgebant argumentum plane ineluctabile adversus Judæos, ut Irenæus I. IV. adv. hæres. c. XVII. n. 5. ed. maur. Justinus M. in dial. cum Tryph. n. XLI. ed. Maran. Cyprianus lib. I. adv. Jud. c. XVI. ed. maur. ut alios præteream. Placet s. Irenæi verba adducere ut pateat quamnam fuerit ante an. 202. seu initio sec. III. ecclesie fides: « Sed et suis discipulis, inquit l. c., dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis, non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint, eum, qui ex creatura panis est, accepit et gratias egit, dicens: Hoc est meum corpus. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, et N. T. novam docuit oblationem; quam Ecclesia ab apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo, ei, qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum in N. T., de quo in duodecim prophetis Malachias sic præsignificavit: *Non est mihi voluntas in vobis etc.* Manifestissime significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessavit offerre Deo, omni autem loco offertur ei, et hoc purum; nomen autem ejus glorificatur in gentibus. » Cf. Massuetum Diss. III. art. VII. §. 80. tum Fr. L. Grafen zu Stolberg Geschichte der Religion Jesu seu historia Relig. Jesu a comite Stolberg edita P. IV. p. 166. seqq. ed. Hamb. necnon Petr. de Figueiro et Christ. Castrum in h. l. Malach.

(Trente-une.)

bus offerenda de quibus dicitur Is. LXVI. 21. « Assumam ex eis in sacerdotes et levitas. »

Ad 2. D. Levite seu sacerdotes ex gentibus assumpti juxta adducta Isaie verba, C. levite seu sacerdotes mosaici N. Jam enim eodem cap. Malachias loquens de levitis ac sacerdotibus judaicis prædixit eos a Messia mox futuro puniendos seu extremo supplicio tollendos; non potuit igitur de iisdem sacerdotibus leviticis sermonem instituere quasi Deo essent oblaturi sacrificia in justitia; locutus proinde est de novis sacerdotibus a Messia instituendis qui grata Deo sacrificia oblaturi essent, usus est autem similitudine et imagine sacrificii Juda et Jerusalem ut rem hanc Judei aliqua ratione perciperent (a).

Monitum autem Malach. IV. 4. nullam creat difficultatem; nam lex mosaica tam civilis quam ceremonialis, erat omnino observanda quamdiu Hebræorum res publica et synagoga persistebant. Cum vero ex eodem propheta et ex Dan. IX. 25. utraque esset abolenda jure per mortem Messie, facto per Hierosolymorum et templi eversionem hoc ipso innuit quid posthac de ipsa lege esset futurum. Sic neque ullam facessit difficultatem quod de Elie missione ante futuram Judæe vastationem vaticinatur Malachias, cum ipsemet e. III. 1. hunc ipsum fore Messie præcursorem aperte significaverit ad præparandam viam, seu populum disponendum ad ejusdem adventum, ut patet ex v. seq. ubi addit; « Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum: ne forte veniam et percutiam terram (hebr. terram hanc seu hanc regionem אֶרֶץ כְּנָעַן) anathemate. » Quod res ipsa factum esse historia ex qua lux vaticinio affulget, ostendit.

II. Obj. 1. Quæ de vocatione gentium prænunciavunt prophetae intelligi debent de cognitione veri Dei quam gentes adepturæ erant per Judæorum in universum orbem dispersionem a quibus ethnicorum mentibus erat veri Dei notitia ingerenda. 2. Id plane tum perficietur cum gentes omnes Judæorum ditioni subjiciantur duce Messia, a quo bellum imprimis erit ipsis inferendum; 3. bellum hoc deinceps perpetua atque universalis pax excipiet, in qua 4. Judæi ingenti gloria aucti honorum omnium copia et affluentia frucentur juxta prophetarum vaticinia. Non solum igitur ex gentium vocatione christiani nihil proficiunt, verum etiam talia in ea occurrunt quæ aperte evincunt plura adhuc esse adimplenda. 5. Nondum enim subacti sunt Gog et Magog a Messia debellandi Ezech. XXXVIII. Nondum instauratum templum cum urbe hierosolymitana ibid. XL. seqq. 6. Nondum propterea completa sunt quæ a Messia præstanda vaticinati sunt prophetae, quique ab Isaia II. 2. venturus tantum prædicatur, *novissimis diebus*, cum nempe, ut ibid. dicitur: « Mons Domini exaltabitur super omnes colles, » aliæque ejusmodi non pauca prædicuntur quæ adhuc præstolari debemus. Ergo.

R. Ad. 1. N. Etenim ut ex ipsis quæ adduximus

(a) Cf. Ackermann Proh. min. p. 772. seqq.

prophetarum verbis constat; agitur de illa gentium vocatione qua ipsæ in Messiam credituræ erant ac per ipsum ad veri Dei cognitionem erant adducendæ per ingentem idololatriæ cladem, atque de substitutione gentium in locum rejecti populi judaici juxta illud Ps. XLVI. « Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham » (a). Etsi vero Judæi ante Hierosolymorum excidium per universas fere terras dispersi essent assyriorum, persarum ac romanorum, gentem tamen nullam ad Dei cognitionem adduxerunt, multo minus populis inter quos inhabitabant suaserunt ut idololatriæ nuncium remitterent.

Ad 2. N. suppositum ab ipsis assumptum de gentibus ditioni Judæorum subigendis. A falsa hac persuasione Deus non uno in loco Judæorum animos abducere, ac retrahere per prophetas suos nunquam destiterat. Admonuit enim Israelitas reduce a captivitate quem ipsi præstolabantur Messiam venturum minime esse prout falso animis suis conceperant, nempe ad subigendas gentes, sed ad Judæos querulos et blasphemantes puniendos (Malach. III. 1. seqq.). Dispersum iri judaicum populum (Dan. IX. 25. seq.) prædicit. Contra vero gentibus proprium Messiam fore sæpe prænuntiavit, sic Zach. IX. 10. de eo dicitur « Loquetur pacem gentibus » Isai. XLII. 6. de eodem ait Dominus « Dedi te in fœdus populi, et in lucem gentium » et C. XI. 10. « Radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur. » Perpetuo exhibetur Messias ut *expectatio gentium* (Gen. XLIX. 10.) ut « desideratus cunctis gentibus » (Agg. II. 8); quam igitur ratione bellum illaturus erit gentibus? Idololatriæ nempe destructione. Sane si de belli genere ex genere armorum judicium ferendum est, cum hæc exhibeantur spiritualia, spirituale erit profecto bellum quod Messiasaget. Hinc Isai. XI. 4. « Percutiet, inquit, terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium; et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus. » Nec alius apparatus bellicus esse poterat regis pauperis et humilis (Zach. I. c.) despecti et occidendi (Is. LIII).

Ad 3. D. Spiritualis in interna scilicet conscientie tranquillitate posita, C. temporalis N. Etenim si pax belli est fructus, bellum autem ex dictis est spirituale, spirituale et pacem fore necesse est.

Ad 4. D. Si Messiam acceperunt, vel cum eum recipiant et agnoscent Tr. hoc neglecto ac rejecto N. Nisi potius præstet hæc de regno Messie spirituali intelligere seu de ejus ecclesia quam sub sensibilibus symbolis prophetæ ac vivacissimis imaginibus depingunt (b). Quod si placet hæc litteraliter acci-

(a) Plura in hanc rem testimonia congressit Euseb. Demonstr. evangel. lib. X.

(b) Recentiores biblici protestantes contendunt illis vaticiniis describi seculum aureum regni Messiani. Verum hæc expositionis ratio carnalis ac judaica est, neque componi potest cum ceteris, quæ de Messia ejusque regno, nempe ecclesia, prophetae vaticinantur. Eventus sane ostendit non alium sensum præter spirituale vaticinia illa admittere posse.

pere, non abnimus in hypothesi quod Judæi verum Messiam agnovissent, vel quando, ut nonnulli sentiunt, in fine seculorum ad ipsum converterentur. Apposite Grotius « Multa, inquit, Hebræis promisit Deus, si Messiam promissum reciperent, eique parent: quæ si non eveniunt, habent ipsi, quod sibi imputent. Quædam vero etiam definite et sine conditione promissa, si impleta nondum sunt, adhuc possunt expectari. Constat enim, etiam apud Judæos, tempus, sive regnum Messie, durare ad finem seculorum » (a).

Ad 5. Tr. Nondum enim exploratum est quid per cladem Gog et Magog Ezechiel intenderit. Tot pene circa ejusmodi vaticinium numerantur sententiæ quot interpretēs non solum apud Christianos verum etiam apud Hebræos. Alii de scythiis, alii de persis, alii de syris etc. illud explicant; alii ad Antiochum Epiphaneum referunt, ut Grotius; alii ad Cambyses, ut Calmet; alii symbolice volunt accipiendum de victoria justorum super impios (b). Cum igitur omnia sint incerta quæ ad ejusmodi vaticinium spectant; si quis deserat clara et determinata vaticinia ut sibi ex incertis difficultatem creet, is perinde facit ac qui oculos a luce avertit, et tenebras umbrasque consequatur.

Eadem viget discrepantia sententiarum circa hæc de templo Ezechielis visionem, idem propterea de ea ferendum est judicium (c).

alioquin minime fuissent completa. Ceterum etiam exterior ecclesiæ majestas et amplitudo talis est ut eidem aptari possint figuræ illæ quibus eam prophetae adumbrarunt.

(a) De verit. religionis l. c.

(b) Longa nimis res esset velle omnes tum Hebræorum tum Christianorum interpretum sententias percurere, atque nullius frugis. Dissensio enim est circa nomina, gentes, fata quæ eisdem adscribuntur. Recentiores videntur acquiescere Michaelisio, qui censet designari scythas. Ceterum s. Jo. Apocal. XX. quæ Ezechiel de Gogi moliminibus et clade prædixerat ulterius ad extremam mundi ætatem distulit. Hinc non pauci autumant hic agi de personis mysticis seu symbolicis, ita ut capp. XXXVIII. et XXXIX. polliceatur Deus, se pios suos cultores ab hostium potentissimorum ac ferocissimorum impetu sartos tectos servaturum, eosque suo presidio custodiaque protecturum. Eam vero promissionem ad Christianos pertinere eatenus, quatenus ipsi sunt veri Dei cultores. Cf. Rosenmüller Schol. in V. T. ad Ezech. c. XXXVIII.

(c) Diversas has sententias veterum ac recentiorum collegit cum suis auctoribus Rosenmüller in prologo ad cap. X. Ezech. Alii contendunt describi templum Salomonicum, alii Zorobabelicum, alii ideale, alii symbolicum ac mysticum; alii in sensu litterali intelligendum prophetam volunt, alii tantum in sensu spirituali, alii denique partim litterali partim spirituali. Quidquid sit nihil certi affirmari potest. Strenuam operam navavit in templi Ezechielis forma et amplitudine describenda cum suis partibus etc. Jo. Bapt. Villalpandus in op. cui titulus: « De postrema Ezechielis prophetae visione Jo. Bapt. Villalpandi, Cordubensis et Soc. Jesu toni secundi explanationum pars secunda, in qua templi, ejusque vasorum forma tum commentariis, tum æneis quamplurimis descriptionibus exprimitur » pagg. 655. form. max. accessit et tona III. apparatus Urbis ac templi hierosolymitani pars. I. et II., Jo. Bapt. Villalpandi Cordub.

Ad 6. D. Perperam intellecta C. in sano sensu et cum ceteris vaticiniis collata N. « Multa in sacris litteris, ut rursus Grotius ait, non ex proprietate verborum, sed figura quadam esse intelligenda, ne ipsi quidem Judæi ignorant; ut cum Deus descendisse dicitur, cum ei os, aures, oculi, nares tribuuntur. Quidni ergo hunc in modum explicemus et pleraque de Messie temporibus dicta? Qualia sunt, lupum cum agno, pardum cum hædo, leonem cum ove stabulaturum; Iusurum cum anguibus infantem, montem Dei surrecturum supra montes alios, in montem Sion venturos alienigenas, ut sacra faciant (a)? »

Per *novissimos* autem dies tum ab Isaia tum a ceteris prophetis significari ultimam ætatem, seu ævum Messie, seu in genere *dies Messie* unanimiter tradunt Judæi, quocumque demum tempore hi dies venerint (b).

III. Obj. Perperam christiani judaicam gentem aliquando a Deo rejiciendam fuisse existimant, aut abolendum fœdus quod Deus per Moysem cum populo ferit. 1. Etenim Abrahamæ posteris populus Dei peculiaris dicitur ipsi unitus fœdere sempiterno (c). Passim lex mosaica perpetuo duratura exhibetur (d). 2. Quod si Hebræi illam transgressi fuerint paterna quidem correptione, minime vero fœderis rescissione aut abolitione puniendi dicuntur, quin potius si resipuerint expresse iterato promittitur ab extremis terræ ac de cunctis populis in quos fuerint dispersi congregandos fore (Deut. XXX. 2. seqq.) ac revocandos. 3. Præsens propterea captivitas in pœnam utique peccatorum Israeliæ populi contigit, 4. sed hoc ipso ostendit Deus peculiarem providentiam qua eum servat, et amorem quo populum prosequitur; quos enim Deus diligit, arguit et castigat, 5. alias Judæi deterioris conditionis forent, quam ejusmodi impii homines, qui in hac et in altera vita pœnas luunt. 6. Cum igitur satis a Deo puniti fuerint, soluta captivitate, ad patriam solum Judei revocabuntur juxta divinas pollicitationes. Ergo.

e Soc. Jesu collato studio cum H. Prado ex eadem Soc. Romæ 1604. pagg. 547. De eodem argumento scripserunt Ludov. Compiègne de Vejeil ex Judæo Christianus, Matthias Hafefferer Tubingensis, Campegius Vitringa, Cocceus, Sturnius, Meyerus, Blasche etc.

(a) Non esse immutandum naturæ ordinem adveniente Messia antiquiores Judæi pro certo habebant, et sæpe occurrit in ipsorum libris præsertim in tract. Sanhedrin apud Ugolini t. XXV. sed præterea in lib. Solar Exod. fol. 93. col. 578. quæ hic leguntur Is. II. 2. exponit sensu spirituali. Cf. Schottgen de Messia p. 109. Item traditur in Pesikta rabbathi fol. 62. 1. seqq. ib. p. 128. et alibi sæpe totum exponunt de Messia. Quare non est hæc arbitraria christianorum interpretatio. Cf. ib. p. 241. 505. 599. 600. 626. etc. et Jo. Frischmuthi dissertat. de Evangelio in Stone egressuro ad Is. II. 1. seqq. in Thesauri theol. philol. tom. I p. 687. seqq.

(b) Observat Kinchi ad h. 1. formulam *dies postremos* seu *novissimos* ubicumque ea occurrerit, indicare *tempora Messie*. Cf. Jerem. XXXI. 20. Joel. III. 1. seqq. etc.

(c) Genes. XVII. 7. et al.

(d) Ex. XII. 44. et alibi passim.

R. N. A. Ad 1. prob. D. Id est usque ad Messiam adventum quem lex praefigurabat et ad quem velut paedagogus ducebat, C. absolute N. Hinc saepius Deus admonet, veteri rescisso, novum ac aeternum foedus priori illo ac temporaneo longe praestantius ferendum esse cum Israele fideli, ita Jerem. XXXI. 31. « Ecce dies venient dicit Dominus, et feriam domui Israel et domui Juda foedus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum... pactum quod irritum fecerunt » etc. tum Is. LV. 3. « Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praecipitorem gentibus » etc. ubi apertum est sermonem esse de Messia, ipsis fatentibus Judaeis (a) ac de gentibus in idem pactum adsciscendis.

Ex his responsio patet ad ea quae subnectuntur de lege mosaica, quae hoc sensu potest dici aeterna, quatenus suum adimplementum et perfectionem in futuro Messia ejusque regno adeptura erat (b).

Ad 2. N. Imo prorsus contrarium constat ex prophetarum effatis quae adduximus, quibus addi debet ex Osea c. I. 9. III. 4. ubi sub symbolo filii cui jubetur nomen in dicitur « Non populus meus » et sub symbolo mulieris fornicariae diu expectantis exhibetur populus Israel absque Deo suo. Quae autem allata sunt ostendunt non fore perpetuam rejectionem filiorum Israel, ac futurum aliquando tempus quo ad Deum ac missum ab eo Messiam ipsi convertantur, quod libenter damus imo et profitemur (c). Tunc suum complementum habebunt crebra illa vaticinia de filiis Israel et Juda sub uno David rege suo pace fructuaris (d), ac ceteris, quae ipsis promittuntur bonis.

Ad 3. D. Et praeterea rejecti Messiae, ut inferius mox ostendemus, C. quorumcumque peccatorum N. Nec enim levioribus olim peccatis Judaei se commaculaverant, ut ex prophetis constat qui eis perpetuo

(a) Cf. Raym. Martini p. 782. seqq. ed. Carpz. nec non p. 885. seqq., toto cap. XX. III. p. dist. III. cum observat. de Voisin.

(b) Cf. Grot. op. cit. lib. V.

(c) Cf. Ose. III. 5. ubi Deus comminationum acerbiter temperat meliorum temporum promissione. Quare ibi promittitur quod post multos illos dies revertentur Judaei ad Dei cultum desertis superstitionis religionibus ac ritibus, et quidem submisso animo gratiam quaerent, serioque ac sincero studio Deum colent. Nullum vero dubium esse potest aliquando Judaeos conversum iri ad religionem christianam juxta Apostoli predictionem Rom. XI. 14. seqq.

(d) Quum defectio Israelitarum a vero ac sincero cultu Dei conjuncta olim fuerit cum defectione a Davide, rege divinitus instituto, ejusque familia (III. Reg. XII. 6.), ad emendationem illam, quae cit. loc. describitur, omnino pertinebat, ut hac etiam ex parte ad officium redirent; hinc additur *et ad David regem suum*. Qua formula innuitur, Israelitas conjunctos fore sub uno rege ex Davidis prosapia oriundo; quo Messiam spectari nulla est dubitatio, ut pariter legitur Ezech. XXXIV. 25. XXXVII. 24. Jerem. XXX. 9. hinc chaldaicus paraphrastes haec verba cum iis, quae proxime praecedunt ita reddidit: « Querent cultum Domini Dei sui, atque obedient Messiae filio David, regi suo. » Ac talis est unanimitas Judaeorum omnium sententia. Cf. Rosenmüller in l. c. O. ex. et Ezech.

exprobrant adulteria, furta, homicidia aliaque infanda facinora, praesertim vero scelus adeo frequens atque commune idololatriae de quibus in praesentiarum vix accusantur; atamen Deus numquam destitit ab eis speciali quadam providentia prosequendis, imo minas et promissa, poenas ac praemia adhibens, ostendit se peculiarem de iis curam gerere. Neque ultra LXX. annos illos in captivitate detinuit, ac interim certiores saepe eos fecit de reditu, misit ad illos prophetas, qui eos solarentur, fidem miraculis excitavit ac vaticiniis. Ex quo vero iterum templum cum urbe Hierosolymorum eversum est, etsi saepe jejuniis se macerent, preces enizas ad Deum fundant, peccata confiteantur etc., non secus ac si Deo essent destituti, nullo solatio, nulla spe, nullo subsidio foverentur. Restat propterea invictum argumentum de scelere quo universa gens destinatur graviore ipsa idololatria, ob quod antiquum foedus vere abolitum est atque discussum (a).

Ad 4. D. Si ageretur de singulis individuis ac poena amore mixta, C. si de tota multitudine, seu massa, ut dicitur, N. Aliud nempe ferendum est iudicium de poena quae singula individua afficit, aliud de ea, quae totam afficit multitudinem ac integram populi massam. Etsi enim verum est interdum populum integrum puniri ob privatorum peccata, praesertim si ista frequentia ac publica sint, neque expiata, attamen ejusmodi poenae ut plurimum non sunt nisi partiales ac temporariae, imo et extraordinariae, cum juxta providentiae ordinariae ordinem in illos cadat poena qui delinquant. Contra vero si punitio afficiat tantam multitudinem et jugiter perseveret, ut ordinaria censi possit, dicendum totam multitudinem aliquo crimine teneri quod omnibus commune sit, sive quod delictum sit multitudinis. Talis autem est punitio, quae totam judaeam gentem afficit, spectata praesertim publica et ordinaria providentia, quam Deus erga hunc populum licet gravissimis ac publicis criminibus idololatriae inprimis obstrictum per tot secula ostendit. Hinc in tota illa temporis periodo quae a Moysae usque ad extremam Solymorum eladem intercessit, licet spectare corruptionem patris animadvertentis in filios, cum toto illo tempore amor et gratia jugiter mitigaverint severitatem; ast in alia periodo, quae deinceps subsequuta est, omnia spectare licet signa Dei punientis reos ut iudicis, quidquid de privata ac secreta ejus agendi ratione sit cum ejusdem gentis individuis (b).

Ad 5. D. Quatenus populus, C. quatenus individua N. Nam homines singillatim sumpti rationem reddent de peccatis propriis, ac propterea juxta diversam uniuscujusque mensuram quilibet a Deo poenam quam fuerit promeritus accipiet, ac pro majori vel minori malitia, qua divinae gratiae resistit.

Ad 6. D. Cum se converterint verum Messiam agno-

(a) Cf. Derossi op. cit. c. II. §. XXV. seqq. pag. 61. seqq.

(b) Cf. Limborch. in amica collat. c. VI. in resp. ad tertium Scriptum Orobii p. 251. seqq.

scendo, Tr. antequam convertantur N. Transmissimus primum distinctionis membrum, cum nihil adhuc exploratum sit circa sensum quo accipi debeant divinae illae pollicitationes quae statum Israelitarum spectant post ipsorum conversionem (a). Alterum vero jure negavimus cum divina oracula durationem dispersionis judaeae aperte protrahant usque ad generalem illorum conversionem. Quid postea de integra natione ad fidem conversa futurum sit, Deus novit. Interim ex ipsius jugi conservatione non pauca emolumenta in christianam religionem proveniunt. Inde enim habemus testes de scripturarum V. F. ac praesertim vaticiniorum, quae Messiam spectant authenticitate (b); vivum inde ac jure documentum habemus divinae in nos misericordiae, ac severitatis et divinae justitiae in Judaeos (c); ineluctabile demum inde habemus testimonium divinitatis religionis christianae, ac divinae revelationis ex jugi vaticiniorum adimplemento: quod nulli cavillationi ac subtilitati subest incredulorum hominum.

CAPUT III.

De Jesu Nazareno vero Messia.

Si Messias jamdiu venit, quod hucusque disputata invictissime ostendunt, reliquum est ut inquiremus, quinam sit. Hic autem alius esse nequit nisi ille unus in quem tum epochae promissi Messiae a prophetis definita, tum ejusdem characteres et notae apprimae conveniunt, tum denique qui officia ac munia Messiae propria obivit. Hunc porro alium non esse nec esse posse nisi Jesum Nazarenum ostendere aggredimur. Cum vero Orobins et cum ipso Salvador contendat jure Christum Jesum et ex legis praescripto fuisse ultimo supplicio affectum, cogimus propterea Christi causae vindicias sumere, ac simul ostendere necem Christo illatam novum esse argumentum quo Messiae

(a) Huc spectant judaizarum hypotheses de regno millenario quas denuo praeter nonnullos catholicos excitantur protestantes non pauci. Cf. de hoc argumento Muzzarelli Diss. select. Romae 1807. Dissert. tertia de regno millenario Christi visibiliter conversantis in terra, necnon P. Mamachii De animabus justorum Romae 1766. T. I. p. 26. seqq.

(b) Quod saepe animadvertit S. Augustinus, praesertim Enarr. in Ps. LVI. n. 9. ubi inter cetera haec scribit: « Dispersi sunt per omnes gentes. nusquam habentes stabilitatem, nusquam certam sedem. Propterea autem adhuc Judaei sunt, ut libros nostros portent ad confusionem suam. Quando enim volumus ostendere prophetatum Christum, proferimus paganas istas litteras. Et ne forte dicant dari ad fidem, quia nos illas christiani composuimus, ut cum Evangelio quod praedicamus finxerimus prophetas, per quos praedictum videretur quod praedicamus, hinc eos convincimus, quia omnes ipsae litterae quibus Christus prophetatus est, apud Judaeos sunt, omnes ipsas litteras habent Judaei. Proferimus codices ab inimicis ut confundamus alios inimicos... Codicem portat Judaeus, unde credat christianus. Librarii nostri facti sunt quomodo solent servi post dominos codices ferre, ut illi portando deficiant, illi legendo proficiant... Sic enim apparent Judaei de Scriptura Sancta quam portant, quomodo apparet facies caeci de speculo; ab aliis videtur, ab ipso non videtur. » Et alibi passim cadema repetit.

(c) Rom. XI. 22.

nomen ac dignitatem eidem maxime competere evincitur.

PROPOSITIO I. — *Jesum Nazarenum verum Messiam est in Scripturis promissum atque a Judaeis expectatum.*

In Jesu Nazareno tria illa plenissime adimpleta sunt quae nuper recensuimus, epochae, notae et munia promissi atque expectati Messiae. Ergo Jesus Nazarenus est verus Messias in scripturis promissus atque a Judaeis expectatus.

Ac primo quidem ad epochas quod attinet, ex dictis ista omnes desinunt in Urbis templique vastationem, ac cetera quae eam subsequi debebant, sacrificiorum nempe, ac sacerdotii cessationem, antequam plane tolleretur civilis potestas et populo judaeo. Jam vero Christus Jesus sub ejusmodi tempus in mundum venit, fatisciente atque ad finem properante Judaeorum republica sub Herode patre idumaeo ac matre ascalonide. Venit circa exitum LXX. hebdomadae Danielis, ita ut in fine hebdomadae LXIX. et initio hebdomadae LXX. publicam sui fecerit manifestationem, ac in medio hujus postremae hebdomadae occisus sit (a); venit ante Urbis ac templi direptionem, ac sacerdotii Aaronici et legalium sacrificiorum cessationem, quae omnia paulo post ipsius mortem subsequuta sunt. Venit nempe ea aetate qua constans apud Hebraeos et vicinos fuit opinio illis temporibus expectandum esse Messiam (b). Ergo epochae promissi Messiae in Jesum evidenter conspirant.

Verum conspirant praeterea in ipsum characteres et notae Messianae. Jesus enim ex tribu Juda ac familia David originem traxit: a Virgine matre ortus juxta Isa. VII. 14. (c) atque in civitate Bethlehem prout praedixerat Michaeas V. 2. pauperem et humilem vi-

(a) Hoc tum ex dictis cum ageretur de vaticinio Danielis patet, tum clarius adhuc patebit ex inferius dicendis.

(b) Cf. Jahn. in cit. Appendice hermeneuticae fasc. I. p. 4. ubi recte observat spem venturi Messiae aetate Christi fuisse vulgarem, prout evincunt omnia illa N. F. loca in quibus refertur Jo. Baptistam, Jesum, et ejus discipulos annunciantes adpropinquare regnum caeli, seu Dei, mox ab omnibus fuisse intellectos, quin ulla quaestio moveretur, quidnam istud sibi vellet. Nec solum generatim aliquando, sed etiam illa praecise aetate venturus expectabatur promissus olim Messias prout clare elucet ex evangelistis narratibus quod modo Joannes, modo Jesus a plerisque creditus fuerit Elias praecursor, quin etiam ipse Messias Matth. XVI. 14. 17. X. 15. Marc. VI. 15. VIII. 28. IX. 11. 13. IV. 20. Non erat haec vaga plebis dumtaxat opinio, sed ipsum quoque supremum nationis tribunal, synedrium dictum, legatione missa ad Jo. Baptistam eandem sententiam protulit Jo. I. 49. 23. cf. Jo. X. 24. Matth. XXVI. 65. Marc. XIV. 61. Insuper Simeon ille senex, eruditus et Rabbi celeberrimus fortasse idem, qui in Talmude *justus*, et pater Gamalielis salutatur et Flav. Josepho *Archaeol.* XIV. 9. 4. XV. I. 10. sub nomine Sameas ab acceptis divinis revelationibus laudatur Luc II. 25. 32. divinitus edoctus fuisse refertur se adhuc vivente Messiam nasciturum. Ut reliqua documenta alias allata praeteream.

(c) De hoc pariter vaticinio ex professo agemus in altera tractatus parte.